

GİBTÜ İslami Araştırmalar Dergisi

GİBTÜ Journal of Islamic Studies

مجلة الدراسات الإسلامية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/gibtuislamad>

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2024 (Haziran/June)

Tefsire Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Mehmet Sait Şimşek (1951-2024)

A Life Dedicated to Tafsir: Prof. Dr. Mehmet Said Simsek (1951-2024)

Eyyüp TUNCER

Doç. Dr., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı, Gaziantep Türkiye

Assoc. Prof., Gaziantep Islam Science and Technology, Faculty of Islamic Sciences Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir, Gaziantep, Türkiye

kuranhadimi90@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1907-9065> |

Vefayât/Death

Geliş Tarihi/Date Received: 27 Haziran 2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 27 Haziran 2024

Yayın Tarihi/Date Published: 30 Haziran 2024

Atıf / Citation: Tuncer, Eyyüp. "Tefsire Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Mehmet Sait Şimşek (1951-2024)". *GİBTÜ İslami Araştırmalar Dergisi* 5/1 (Haziran/June, 2024), 203-208.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Yayıncı / Published by: Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

---

Tefsire Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Mehmet Sait Şimşek (1951-2024)

Mehmet Sait Şimşek özgeçmişini kaleme aldığı bir yazıda hayatını kısaca şöyle anlatmıştır: “1951’de Mardin’de doğdu. İlkokulu Ceylanpınar’da; İmam Hatip Lisesi’ni Diyarbakır’da; Yüksek İslam Enstitüsü’nü Erzurum’da okudu. Yüksek İslam Enstitüsü’nde öğrenci iken Erzurum’un Tekman ilçesi vaizi idi. Öğrenimini bitirdikten sonra Mardin merkez vaizliğine atandı. İki yıllık bu görevinden sonra Gemlik İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenliğine atandı. 1977 yılında Konya Yüksek İslam Enstitüsü Arap Dili araştırma görevliliği imtihanını kazandı. 1984 yılında Ankara Üniversitesi’nde doktor ünvanını kazandı. 1987 yılında Doçent, 1994 yılında da aynı bilim dalında Profesör oldu.”

Necmettin Erbakan İlahiyat Fakültesinden emekli olan Şimşek’in belli başlı kitapları şunlardır: “Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri, Fatıha Suresi ve Türkçe Namaz, Günümüz Tefsir Problemleri, Kur’an Kıssalarına Giriş, Kur’an’ın Ana Konuları, Kur’an’ın Anlaşılmasında İki Mesele, Yaradılış Olayı.” Ayrıca Şimşek, Kur’an İlimleri (Subhî Sâlih), Kur’an Mucizesi (Mütevvelî Şarâvî), İslam’a Davet Metodu (Ramazan el-Bûtî), İslam Düşünce Hayatı (Nedvî), Batı Toplumunda Sınıflaşma ve Çağdaş İslâm Toplumuna Etkileri (Muhammed Behiy), İslam Medeniyetinden Altın Tablolar (Mustafa Sibâî), Ruh Terbiyemiz veya İslam Tasavvufu (Saîd Havvâ) gibi önemli eserleri Arapçadan Türkçeye kazandırmıştır.

204

Merhumun ön plana çıkan makale ve bildirileri şu şekildedir: “Yaygın Halk Kültürünün Tefsir Üzerindeki Etkileri, Hz. İbrahim’in Tevhid Mücadelesi, İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Dersi: Problemler ve Öneriler, İlmî Tefsir Üzerine, Keramet, Kur’an’da Nesih Meselesi, Mutezile Soruşturması, Medreselerin Mevcut Durumu ve Beklentiler, Kur’an ve Meal Merkezli Din Anlayışı, Kur’an’ı Anlamada Geçmişte ve Günümüzde Yaşanan Sorunlar, Kültürel ve İçtimai Olayların Tefsir Hareketine Tesirleri, “Şeytan Ayetleri”ne Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayeti’nin Tarihî Değeri.”

*

Bu kısa yazıda Mehmet Sait Şimşek hocamızın daha çok bana bakan cihetleri üzerinde durmaya çalışacağım. Sait Şimşek’i iki kelimeyle anlatacak olsaydım bu kuşkusuz ki “**muhakeme ve müsamaha**” olurdu. Şimşek eleştirel düşünceye, mevcut ilmî mirası akıl süzgecinden geçirmeye ve muhakemeye büyük bir önem atfederdi. Şimşek’in fikrî ve felsefî birikimi gayet iyiydi. Bir keresinde İslami ilimlerin mahiyetini konuştuğumuz bir sohbette “*tefsiri seçmeseydim kesinlikle felsefeyi seçerdim*” diyerek aslında düşünceye verdiği önemi ihsas ve işaretmişti. Bu açıdan Şimşek doğru bilgiyi iktisap etmede akılcı bir tavra sahipti. Buna mukabil olarak taklit, taassup, bağnazlık ve yobazlık

gibi kavramlara karşı oldukça mesafeliydi. Şimşek düşüncelerini muhataba hiçbir zaman dayatmaz, ilmî meseleleri uhulet ve suhuletle çözümlenmeye çalışır ve tetkikleri neticesinde elde ettiği sonuçları açıkça ifade etmekten çekinmezdi. Öğrencilerini düşünmeye sevk eder ve genelde Sokratik bir yöntem olan *Maieutique* usulünü takip ederdi. Bunun bir tezahürü olarak icbar ve ilzam yerine ikna ve tatmin edici bir yöntem izler, muhataplarıyla münakaşa yerine ekseriyetle münazara esaslarına bağlı kalan bir tavır sergilerdi. İnsancıl yönü ve müsamaha anlayışı gerçekten had safhadaydı. Vakti müsait olduğu sürece odasındaki ziyaretçilere bir şeyler ikram etmekten ve onlara vakit ayırmaktan imtina etmezdi.

Mehmet Sait Şimşek hocam ile tanışmam Necmettin Erbakan Üniversitesi'ne (Selçuk Üniversitesi'ne) başladığım 2009 yılına denk gelir. İlk hafta derse girdiğimde tartışmalı bir mevzu ile başlangıç yapmış, bunun üzerinde ben de kendimce bazı itirazlarda bulunmuştum. Tartışma veya fikir teatisi hocanın odasında devam etti ve bana içecek bir şeyler ikram edip meselenin farklı cihetlerini bana anlatmaya çalıştı. Hoca bu vesileyle medrese geçmişimin olduğunu öğrenince "*fikrî ve ilmî tartışmalar için istediğin zaman bana uğrayabilirsin*" dedi. Bundan sonra lisans, yüksek lisans ve doktora süreçlerinde hocanın "*müdavim ziyaretçilerinden*" oldum. Odasından ödünç kitap alır ve bunları okuduktan sonra gelip kendisiyle uzun uzun tartışırdım. Farklı vesilelerle "*ileride akademiye girmemi ve akademik çalışmalara yönelmemi*" bana tavsiye ederdi. İlmî ve fikrî tartışmalarda Şimşek hocam ile her zaman aynı görüşleri paylaşmazdım. Bunun için de meseleleri daha derinlemesine öğrenmek ve anlamak için asıl ve farklı kaynakları tetkik etme ihtiyacını hissederdim. Bir seferinde hocamız "*Eş'ariyye mezhebinin müntesipleri daha mezhebin kurucusu Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'yi tanımıyorlar*" demesi üzerine İmam Eş'arî'nin bütün külliyatını okumak zorunda kaldığımı hatırlıyorum.

Şimşek övgü ve yergi konusunda mutedil bir karaktere sahipti. Aşırı övmeyi pek sevmezdi ama "Fethi Ahmet Polat"tan her zaman sitayişle söz ederdi. Felsefî konuları ise Tahir Uluç ile istişare etmemi tavsiye ederdi. Şimşek genelde şahısların aleyhinde konuşmak istemezdi; daha çok kişilerin düşünceleriyle alakadardı ama yeri geldiğinde özel muhabbetlerde çok nadir de olsa bazı isimleri telaffuz ederdi. Görebildiğim kadarıyla Şimşek'in beğenisine mazhar olmak biraz zordu. Çünkü bir kişiyi severken veya ona kıymet atfederken belli başlı bazı kriterlere sahipti. Bu kriterlerin başında kuşkusuz "*düşünmek; muhakeme etmek, akletmek*" ve "*azim, ceht ve merak*" gibi hasletler gelmekteydi. İlmî bazı pasajlarda/kitaplarda eksik ve yanlış gördüğü cümleleri tenkit ederken

---

temelde gerekçelerini serdederek bunu yapardı ama muhatabı yakından tanıdığı durumlarda doğrudan müellif hakkında beyanatlarda bulunurdu.

Şimşek gerçekten dirayet ve azim ile ilim tahsil etmeye çalışan öğrencilerine özel ilgi gösterirdi. Unutamayacağım hatıralardan birini kısaca arz etmek isterim: Hocamız emekli olurken odasındaki en az üç dört dolabı dolduracak hacme sahip kitapları bana ayırmıştı. Tabii ki bundan haberim yoktu. Bir gün telefonla beni arayıp “*kitapları sevdiğini ve okuduğunu biliyorum, Arapça bildiğin için sana Arapça kitaplar hediye etmek istiyorum*” diyerek fakültedeki odasına beni çağırmıştı. Hocamın odasından 7-8 büyük boy çuvala ve 3-4 büyük boy kutuya sığdırıp eve taşıdığım kitaplar hâlâ “*hocamın aziz anısı/hatırası*” olarak en güzide yerlerini korurlar. Diyebilirim ki: Kütüphanemin en az 3/1’ni hocamın bana hediye olarak verdiği eserler teşkil etmektedir. Bu kitaplardan bazıları şu an piyasada mevcut olmadığı gibi bazıları da nadide eserlerden meydana gelmektedir. Doktora tez savunmasına gireceğimde kendisine haber vermemi istemiş ve emekliliğe ayrılmasına rağmen bizatihi dinleyici olarak savunmaya iştirak etmişti. Savunmayı başarılı bir şekilde geçtiğimde ise beni tebrik ederek “*bir hocanın en özel anlarından biri*” demişti.

Şimşek çoğu zaman kendi araştırmalarına dayanarak doğru bilgiye ulaştığını ve bu hususta herhangi bir şahıs veya ekolün etkisinde kalmadığını ifade ederdi. Doğru olduğunu düşündüğü bilgiyi alır, kendi süzgecinden geçirir, hangi ekol veya şahısla özdeşleştirildiğine bakmazdı. Zaten “**çapraz/mukayeseli/karşılaştırma okuma**” biçimine büyük bir önem verirdi. Parçacı ve tikel okumalar yerine bütüncül ve kuşatıcı okumaları her zaman salık verirdi. “**Onun temel miyasyı delil ve müdellel bilgiydi.**” “*Kişilerden veya firkalardan ziyade bilginin tabiatını ve fikrin sıhhatini önemserdi; hakikat bilgisini şahıs ve firkalara/mezheplere indirgemezdi.*” Bu yönüyle gerçekten de onun nevi şahsına münhasır bir yöntemi vardı. Ancak “*her insan zamanın ve mekânın çocuğudur; insan tarih üstü ve ötesi bir varlık değildir ve beşerî zihin kendisini ihata eden çevresinin imkânlarıyla/sınırlarıyla mukayyettir*” hakikatinden hareketle tesiri altında kaldığı bazı şahıslar vardı. İlmî ve fikrî bir tartışma esnasında söz Muhammed Abduh’a geldiğinde Şimşek latifeyle karışık “*Muhammed Abduh’u görmek istiyorsan bana bak*” diyerek aslında düşünce hayatının mimarlarından birini ifşa etmişti. Bununla beraber elbette Şimşek’i belli bir düşünce ekolünün içinde kategorize etmek zor görünmektedir. Buna rağmen Şimşek’in -bence- görüşlerinden epeyce istifade ettiği isimlerden biri de Kur’an’da neshi kabul etmemesiyle tanınan ve 322/934 yılında vefat eden Mu’tezilî mütekellim ve müfessir Ebû Müslim el-İsfahânî’ydi. Bu konuda Şimşek’in *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri* adlı eserinde Ebû Müslim’in

mebzul miktardaki içtihatlarına iştirak ettiği görülmektedir. “Şefaât, kabir azabı, İsa’nın nüzulü, rü’yetullâh, tevessül” vb. konularda ise Mu‘tezilî yaklaşıma yakın durmaktaydı. Bunun aynı sıra Şimşek, İbn Teymiyye’nin büyük bir âlim olduğunu ve istifadeye medar yönlerinin bulunduğunu belirtirdi. Şimşek İbn Teymiyye’nin biyografisini kaleme aldığı gibi onun külliyatını Türkçeye çeviren ekip arasında yer almaktaydı. Kendi ifadesiyle “*mutaassıp ve mukallit tavırla/anlayışla ilim yapılmaz*”.

Şimşek, *Kitab-ı Mukaddes*’teki bilgilerden istifade etmesine rağmen temelde İsrâiliyat’a ilişkin tevarüs eden malumatın gözden geçirilmesini salık verirdi. Gaybî konularda ise selef çizgisine çok yakın dururdu. Elbette o, bu konuların hem sübut hem de delalet açısından kati olmasını şart koşardı. Bunun için yöntem olarak Kur’an’ın hakemliğine müracaat eder ve mevcut ilmî mirası Kur’an-ı Kerim’e arz ederdi.

Şimşek tefsir ekolleri ve türleri içinde içtimai olanına yakındı ve hatta bunu savunan isimlerden biriydi. Ona göre “*Kur’an salt hidayetti ve bunun dışında hiçbir şeye alet edilmemeliydi. Kur’an birey ve toplum için vardı. Kur’an’ı mahza gramer veya retorik bir kitap/hitap olarak görmek yanlıştı.*” O, zaman zaman Abduh’un akılcı söylemini eleştirse de mantalite/zihniyet olarak Abduhçu çizginin -daha doğru bir ifadeyle- Menâr ekolünün etkisinde kaldığı açıktı. Bu durum elbette Şimşek’in Abduh’un veya Menâr ekolündeki isimlerin devamı/mukallidi olduğu anlamına gelmemektedir. Hocanın kendine ait bir düşünüş tavrı/tarzı vardı. Zengin birikimini birine bağlılıktan veya intisaptan daha çok, yapmış olduğu geniş yelpazeli okumalara borçluydu. Nitekim ondan ödünç aldığım birçok kitabın sayfa kenarlarında çeşitli notlar, itirazlar, tenkitler ve izahlar vardı. Zaten hoca, hâsılın tahsiline ve malumun ilamına karşı çıkan biriydi ve güncel/çağdaş problemlerin yeni ve farklı bir bakış açısıyla çözülmesi gerektiğine meyyaldi.

İslam’ın tek değil ama temel kaynağının Kur’an olduğu ve Kur’an’ın “**evrensel/cihanşümül**” bir kitap olduğu düşüncesini hem derslerinde hem de kitaplarında sıkça vurgulardı. Buna bağlı olarak *القرآن الكريم صالح لكل زمان ومكان* inancına/düşüncesine sahipti. “Zihâr” gibi ayetlerde bile hayata ilişkin evrensel kuralların bulunduğunu düşürdü. Ona göre Kur’an-ı Kerim her şeyin mizanı ve nirengi noktasıydı. Onun bu konudaki düşüncesini anlamak için kendisinden şöyle bir pasaj aktarabilirim: “**Her peygamber, peygamberlik mucizesi ile gönderilir. Hz. Muhammed’in mucizesi ise nesilden nesle intikal edebilen, bir yerden başka bir yere taşınabilen Kur’an-ı Kerim’dir.**”

Şimşek, Kur’an’ı yegâne ve tek mucize kabul etmekteydi. Onun nazarında Kur’an’la açıkça ve bedihi bir şekilde çelişen bilgiler kabul edilmesi doğru değildi. Tefsir

ekollerinden/türlerinden içtimai ve konulu tefsire yakın iken özellikle tasavvufî/işârî ve ilmî gibi tefsir türlerini/yaklaşımlarını ciddi anlamda tenkit ederdi. Nitekim nazari tasavvuftan ziyade “*ahlaki öğretileri ön planda tutan tasavvuf*” yaklaşımına daha yakındı. Zaman zaman mutasavvıflardan ifrat veya tefrite kaçanları tenkit etmekten geri durmazdı. Ona göre İslam’ın içtimai etosu tasavvufla birlikte ferdî etosa doğru evrilmiş; farz olan birçok ibadetin yerini nafileler işgal etmişti. Bu da “**elzem-lazım**” arasındaki dengeyi ihlal eder nitelikteydi. Meşhur “**kaynana-gelin metaforunu**” bu bağlamda sıkça kullanırdı.

Şimşek’in dikkat çeken bir diğer yönü ise *kitabetin*in *hitabetinden* daha güçlü olmasıydı. Çok yavaş konuşurdu. Bir keresinde bu mevzuyu konuştuğumuzda bana şöyle demişti: “*Ben bütün işlerimi yavaş yavaş yaparım. Tez canlı ve seri birisi değilim. Yavaş konuşur, yavaş hareket eder ve yavaş yerim.*” Hocanın bu yönü meslektaşları tarafından da zaman zaman dile getirilirdi; onun duygu ve düşüncelerini yazıyla ifade etmesi konusunda “**güçlü bir kaleme**” sahip olduğu kabul edilirdi.

Görüş ve düşüncelerini açıkça dile getirdiğinden bazı çevrelerin tenkitlerine hatta ithamlarına maruz kaldığı da vakiydi. Bir gün odasında kendisini ziyaret ettiğimde morali biraz bozuktu. Ben bunun sebebini sormadan kendisi olayı şöyle anlattı: “*Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri adlı eserimi okuyan birisi bana mesaj atmış ve tefsirde türlü türlü hatalar tespit ettiğini iddia etmiş...*” Hoca ilgili zatın eleştirilerden birkaçını benimle paylaştı. Eleştirilerden biri de hocanın mezkûr eserinde *Kitab-ı Mukaddes*’ten fazlaca alıntı yapmasıymış. Bir diğer eleştiri ise Bakara 2/102. ayetteki **فَيَتَعَلَّمُونَ** ayetindeki fe harfinin mahiyetiyle alakalıydı. Bunun üzerinde hocam, fe harfiyle alakalı araştırma yapmamı benden talep etti. Üç gün sonra konuyla alakalı tespit ettiğim bilgileri kendileriyle paylaştım. Bütün bunları not ettikten sonra “*bu minvalde itiraz devam ederse ve gerekirse bu bilgileri ikinci baskıya eklerim*” dedi.

Mehmet Sait Şimşek’in müsamaha yönüne dair bir diğer nokta ise gerek Türk gerek Arap gerekse diğer Müslüman toplumlarında günümüzde bazı gruplar tarafından tekfir edilen ve dışlanan bazı ilahiyatçılara/düşünörlere karşı müspet tavrıydı. Bu tür isimleri kendisine sorduğumda şöyle derdi: “*Bu kişiler samimi insanlardır -en azından öyle görünüyorlar- ve İslam’ın içinde kalarak bazı meseleleri çözümlenmeye çalışıyorlar. Ben şahsen bu görüş ve yaklaşımlara katılmıyorum ama ceht ve gayretle elde ettikleri ilmî ve fikrî neticelerden dolayı onları İslam dışı göremem.*” Şimşek bireysel **tefkir** ile kişinin ulaştığı sonuçlardan dolayı **tekfir** edilmemesi gerektiğine kaniydi. Ona göre tekfir yerine -varsa bir yanlışlık

ve yanlış bir düşünce- bu onlara hikmet dairesinde kalınarak anlatılmıydı. Şimşek “*in-san aklı ile idrak ve tefkir ettiği kadar mesuldür*” mottosunu her zaman dile getirir ve belki birçok kimsenin yadırgayacağı mezkûr kaidenin bütün insanlar için geçerli olduğunu düşünürdü. Buna ilave ettiği tek şart ise “*samimiyetti/dürüstlüktü*”.

Şimşek’in bir değer olarak kabul ettiği temel ilkelerden biri de “**uhuvvet**”ti. O, her zaman müslümanların kardeşliğini dile getirir, çeşitli sorunlardan dolayı müslümanların birbirine cephe almalarına ve aralarında niza çıkmasına üzüldü. Bundan dolayı siyaseten olmasa bile “*kalben ve manen İslam kardeşliğinin*” olması gerektiğine inanırdı. İslam kardeşliğini ihlal eden; insanları hizipçi, radikal ve fanatik eğilimlere sevk eden bütün tavırları tenkit ederdi. Şimşek, İslam’ın saf ve orijinal formatıyla yaşanması gerektiğine kani olup sonradan müslümanların inançlarına dâhil olan ve müstakim hayat biçimlerini menfi etkileyen tasavvurlardan uzak durulmasını salık verirdi. Şimşek iyi derecede pratik Arapça bildiği için Müslüman coğrafyalarda ve bilhassa Arap dünyasında yaşanan gelişmeleri yakından takip ederdi. Müslüman toplumların zihnen, fikren, siyaseten ve iktisaden “**özgür ve bağımsız**” olmalarını temenni ederdi. Müslümanların mezhepçi/hizipçi ve milliyetçi/kavmiyetçi cereyanlara kapılmalarından teessüf ederdi.

*

Mehmet Sait Şimşek hocamız vefat edenleri takdis etme yerine kendilerine dua etmesini talep ederdi. Ben de yazımı şu dua ile bitirmek isterim:

“*Allah Azze ve Celle, Mehmet Sait Şimşek hocamızın taksiratını affetsin, ona merhamet ve mağfiretiyle muamele etsin, mekânını cennet eylesin. Tefsir camiasının başı sağ olsun.*”